

אליעזר בראדט

מכון עד הנה

דוח התקדמות וסיום – אוגוסט 2018

במהלך שלוש השנים בהם שהיתי בין כתלי המכון זכיתי בזכותו וללמוד ולחקור הרבה דברים חשובים עבור (ותקוותי שגם עבור אחרים!) בענייני יהודי גליציה.

בשנה הראשונה עסקתי בר' משה איסלריש, הרמ"א וסיימתי מאמר חשוב העוסק בהיבט של חיבוריו שלא נחקר בצורה מקיפה, והוא השימוש שלו בספרות ה'מנהגים'. משם המשכתי למאמר נוסף בו עסקתי במנהג מסוים (מנהג קישוט בתי הכנסת בפרחים בחג השבועות). במאמר זה הראיתי את הדרכים השונות בהם גדולי גליציה מחד, וגדולי ליטא לאידך, הבינו את ההתנגדות אל המנהג, וכיצד הבנותיהם השונות עיצבו את פסיקות ההלכה האופייניות בחבלי הארץ השונים.

בשנת המחקר השנייה שלי במכון התחלתי לעסוק בצורה ממוקדת ויסודית בדמותו המרתקת של ר' אפרים זלמן מרגליות מבראדי: "עשיר בעל-בית", שגם נמנה בשורת גדולי הדור של זמנו. במהלך השנתיים האחרונות כתבתי וכמעט השלמתי כתיבת ספר על ר' אפרים זלמן מרגליות. הספר יכלול אי"ה חמישה או שישה פרקים בתופסת מבוא ומספר נספחים. חלק מן החומר המיועד לספר הוא מתוך דברים בהם עסקתי בשנה השנייה, והשאר חומרים שנאספו ונחקרו בשנה האחרונה. לצורך כתיבת הספר עברתי על רוב ספריו של ר' אפרים זלמן ממרחבי כתיבתו המסועפת, כדי לקבל תמונה ברורה ומקיפה של תחומי עיסוקיו, דרכי לימודו, יחסיו לספרות ההלכה והמנהג והיבטים ציבוריים של פעילותו. בספר אני עוסק ביחסו של ר' אפרים זלמן מרגליות לקבלה, למנהג ולספרים בכלל [הן בקשר לספרייה האישית שלו והן באמצעות בחינת ההסכמות שנתן למחברי ספרים], וכן בפן נוסף שגיליתי בחיבוריו, בהם הוא מתגלה כמעין חוקר, בעל חוש הסטורי מפותח וביקורתי וגישה למגוון מרשים של מקורות המסייעים לו בעבודתו. במחקרי אני מראה איך ר' אפרים זלמן משתמש ביכולות המחקר ובידע הרחב שלו כדי לממש את עמדותיו ההלכתיות הרלוונטיות לזמנו.

פרק גדול שהשלמתי לאחרונה עבור הספר הנ"ל מתמקד בפולמוס שנערך בעיר ברודי בנוגע לשאלה ההלכתית של נשיאת כפים בכל יום. ברקע נמצא מנהג אשכנז הידוע לפיו הכהנים נושאים את כפיהם רק בחגים ובימים הנוראים ולא בכל יום ויום. תשובת ר' אפרים זלמן מרגלית נמצאת בספרו 'בית אפרים', אבל שם לא נמצא כל

הסיפור וההנסיבות שקשורות בו: למה כתב תשובה בנושא, ומה היה הרקע הממשי לדיון הזה. לאחרונה נדפס כ"י של ר' אפרים זלמן מרגליות, המתאר באופן מפורט את כל הדיון ודרכו מצטיירת תמונה רחבה ומשמעותית ביותר להבנתה של עמדתו ההלכתית, וכן לתפיסתו באופן כללי. הרקע הוא פולמוס בין ר' אפרים זלמן לבין תלמיד חכם אחר בעיר ברודי, כאשר האחרון רצה להנהיג כמה 'הנהגות חסידות' (לאו דווקא של חסידים), וביניהם נשיאת כפים בכל יום. ברקע הדברים עולה ומשתקפת דמותו של הרמ"א, איך הוא 'הפוסק האחרון' בעיני ר' אפרים זלמן, ומשם מסתעף הדיון לעניין הידע של הרמ"א בקבלה.

חלק קטן ממחקרי על סוגיה זו הרצאתי בקונגרס העולמי במדעי היהדות בקיץ 2017 תחת הכותרת 'מנהגי אשכנז בגליציה החדשה: ר' אפרים זלמן מרגליות ויחסו למנהגי הרמ"א'.

בפרק על יחסו של ר' אפרים זלמן למנהג ולקבלה, עומד במוקד הדיון ספרו החשוב וכנראה המפורסם ביותר, 'מטה אפרים', על הלכות ימי אלול והימים הנוראים. ספר זה הוא צינור מרכזי בהעברת מנהגים מבוססי קבלה את לב ה'מיינסטרים' של ההלכה הפופולרית ובהטמעתם במנהג הרווח, וניתוח של חומרים חשובים אלה נעשה לראשונה בידי כאן.

לצורך פרק אחר על ר' אפרים זלמן כ'חוקר' עברתי על ספריו כמו 'טיב גיטין' 'זרע אפרים' על פסיקתא וגם 'מעלות היוחסין' וניתחתי אותם באופן מסודר כדי להראות את הכלים שלו ואת דרכו במחקר.

חלק נוסף בספר הנ"ל הוא עיון בחיבור של ר' אפרים זלמן מרגליות 'מעלות היוחסין' שעסק הרבה בדמות הרמ"א, ובמחקר זה בדקתי איך טיפלו בהרמ"א בשנים הראשונות שעסקו בכתיבת היסטוריה של קראקא, כבר בשנת 1860 ואילך. במחקר זה אני מראה איך החיבור של ר' אפרים זלמן היה יותר חשוב מכולם אבל היה בכ"י ונדפס רק הרבה זמן אחר כך. חלק קטן ממחקרי על הסוגיה הרצאתי בהקונגרס.

בכלל משך הג' שנים במחיצת המכון, נעזרתי במסגרת זו רבות, בין השאר בזכות המחויבות המסגרתית לגמור נושאים, לכתוב מאמרים, שעזרו לי הרבה לסיים דברים. במכון זכיתי גם להכיר חברים חדשים ודרכם ללמוד הרבה מאוד על הרבה תחומים המסייעים לי במחקריי הממוקדים. המכון היווה עבורי מקום נהדר לפילפול חברים, שאין צורך להכביר במילים בחשיבותו, וכבר חז"ל דרשו עליו את השבח. לכן בקיצור נמרץ אני חייב להוקיר ולהעריך, ויש לי הכרת הטוב עמוקה למכון ולתורם וגם לעובדים ד"ר מעוז, הרב אריאל הולנד, וגם ישראל מלכיאל.

